

7.ULUSLARARASI
TÜRK DÜNYASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

9 -11 Haziran 2009
Calalabat - Kırgızistan

KÜRESELLEŞME ve TÜRK DÜNYASI

Editörler:

Prof.Dr. Recai COŞKUN
Prof.Dr. Ahmet Vecdi CAN
Doç.Dr. Cevdet ŞANLI

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Üniversitelerin bilimi yaygınlaştırmak ve toplumsallaştırmak gibi önemli bir işlevi vardır. Kongreler ve özellikle de uluslararası nitelikteki kongreler böylesi bir zemini oluşturmak için önemli görevler üstlenirler. Bu bağlamda, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın Kırgızistan'daki İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından, 2003 yılından beri her yıl, *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi* düzenlenmektedir. Bu 7 kongreden 4'ünde kongrenin Türkiye ayağını organize eden Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ise bir “doğal ortak” görevi üstlenmiştir.

Bu noktada Sakarya Üniversitesi Balkanlar'dan Kırgızistan'a uzanan soydaş ve akraba toplulukların yaşadıkları ülkelerin yanında Karadeniz'i çevreleyen bütün komşu ülkelerdeki üniversiteler ile ikili ilişkiler kurarak değişik akademik işbirliği çalışmaları yürütmektedir. Bu işbirliği çerçevesinde söz konusu ülkelerden her yıl onlarca öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsünde lisansüstü eğitim görmekte, burada yetişen bazı öğrencilerimiz bugün Azerbaycan ve Kırgızistan'da çok yakında da Kosova'da öğretim elemanı olarak görev yaparak Sakarya Üniversitesi'nin üstlendiği uluslararasılaşma misyonuna katkıda bulunacaklardır. Ümit ve temenni edilmektedir ki, çok yakın bir gelecekte Sakarya Üniversitesi bu ülkelerde Sakarya Üniversitesi'ne bağlı fakülte ve yerleşkeler de faaliyete geçecektir.

Bu ülkelere Sakarya Üniversitesi rektörlüğünün verdiği destek öğrenci alımı ve kongre düzenlemek ile sınırlı kalmamakta, öğretim üyesi kadrolarına da önemli destekler sağlamaktadır. Bu bağlamda Kosova, Bosna, Azerbaycan, Kırgızistan ve Kazakistan'daki değişik akademik birimlere öğretim elemanı desteği de sağlamaktadır.

Bu çerçevede, Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi'ni bu yönüyle kapsamlı bir işbirliği çabasının bir boyutu olarak düşünmek gerekir. 9 – 11 Haziran 2008 tarihleri arasında, Calalabat'ta düzenlenen 7. kongre, Kırgızistan'daki İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türkiye'deki Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Giresun Üniversitesi ortaklığı ve ayrıca Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın katkıları ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Azerbaycan'daki Devlet İktisat

7. ULUSLAR ARASI TÜRK DÜNYASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Üniversitesi ile Kazakistan'daki Korkut Ata Devlet Üniversitesi de kongreyi desteklemiştir. Kongrenin 7. defa düzenleniyor olması onun artık giderek bir uluslar arası markaya dönüştüğünün de habercisidir aslında.

Önceki yıllarda ve özellikle geçen yıl gerçekleştirilen kongrelerde, 1990 sonrası şekillenen yeni Türk coğrafyasının siyasi, idari, ekonomik, kültürel ve sosyolojik haritası çıkarılarak Türk Dünyası'ndaki güncel sorunlar tartışılmış ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilmişti. Bu yılki kongrede ise küreselleşme olgusu çerçevesinde Türk Dünyası tartışmaya açılmıştır. Elinizdeki kitap bu kongrede sunulan bildirilerin derlemesinden oluşmuştur.

7. Kongrede sosyal bilimlerin farklı alanlarından 80'ne yakın bildiri sunulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğunu Türkiye'den gelen akademisyenler oluşturmakla birlikte Kırgızistan dışında Azerbaycan, Kazakistan, K.K.T.C., Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Afganistan ve Rusya Federasyonu'ndan da katılımlar olmuştur. Kongreye akademisyenlerin yanında Türk Dünyasının farklı yerlerinden gelen devlet adamı, yönetici, yazar ve sanatçının da özel oturumlarda söz alarak heyecanlarını ve birikimlerini paylaştığı memnuniyetle görülmüştür.

Bu vesileyle, kongreye katılan ve destek veren herkese gönül borcumuz vardır. Bunların başında hiç şüphesiz Türkiye'den çok uzaklarda ve kısıtlı imkânlarla Türkiye-Kırgızistan dostluk köprüsünü kuran ve yaşatan Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın Kırgızistan'daki İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanları gelmektedir. Bunun yanında kongrenin hayat bulmasında büyük katkıları olan başta Calalabat'lı hemşerimiz Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı sayın Kurmanbek BAKIYEV'e, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri sayın Dosbol NURUULU'a, Calalabat Valisi iken Kırgızistan Tarım ve Köy İşleri Bakanı olan sayın İskender R. AYDARALIYEV'e, Kırgızistan Milli Eğitim Bakanı sayın Prof.Dr. İsengül BOLCUROVA'a, Kırgızistan Tabii Afetler Bakanı sayın Kamçibek TAŞIYEV'e, Calalabat Valisi sayın Masirov Kuşbay MASİROVİÇ'a, Calalabat Belediye Başkanı sayın Akambayev Tilek BURKANOVİÇ'e kongreye verdikleri destekten dolayı teşekkür ederiz.

Kongrede işbirliğine girdiğimiz Kazakistan'daki Kızılorda Korkut Ata Devlet Üniversitesi'nin Rektörü iken Kazakistan Parlamentosunun Milletvekili olan sayın Prof.Dr. Kiliçbay BISENOV beyefendiyi de zikretmeden geçemeyeceğiz. Yine Türk Dünyasının büyük yazarı "Gün Olur Asra Bedel, Elveda Gülsarı, Dişi Kurdun Rüyaları, Selvi Boylum Al Yazmalım" ve daha onlarca eseri ile Kırgız kültürünü dünyaya mal etmiş merhum Cengiz AYTMATOV beyefendiyi de bu vesileyle rahmet ve minnet ile anıyoruz. Ayrıca ömrünü Türk Dünyasına adanmış, hocaların hocası, Türk Dünyasının "Ak Sakalı", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Genel Başkanı sayın Prof. Dr. Turan YAZGAN'a minnet ve muhabbetlerimizi arz ediyoruz. Türk Dünyası Araştırmaları Vakıf ailesine, bu kongreleri başlatan fakülte eski dekanı Uludağ Üniversitesi öğretim üyesi sayın Doç.Dr. Mehmet YÜCE'ye ve diğer eski dekanlara, fakültelerden ve enstitüden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi değerli Rektörü sayın Prof.Dr. Kantörö Ş. TOKTOMAMATOV beyefendiye ve Türkiye Cumhuriyeti Bışkek Büyükelçisi sayın Serpil ALPMAN'a teşekkür ederiz. Sakarya Üniversitesi Rektörü sayın Prof.Dr. Mehmet DURMAN'a kongreye ve Türk Dünyasındaki diğer bütün faaliyetlere verdikleri sürekli destekten dolayı şükranlarımızı sunuyoruz. Ayrıca, Giresun Üniversitesi'nin değerli Rektör Yardımcısı sayın Prof.Dr. Aygün ATTAR'a, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Rektörü ve Azerbaycan milletvekili sayın Prof.Dr. Şemsettin HACIYEV'e, Kazakistan Kızılorda Korkut Ata Devlet Üniversitesi Rektörü sayın Prof.Dr. Mominbaev Bayzak KOPIRBAEVIÇ'e ve kongre kurullarında yer alma nezaketi gösteren herkese teşekkür ederiz.

Küreselleşme karşısında daha güçlü bir Türk Dünyası umuduyla hepinize selam ve saygılarımızı sunarız...

Prof.Dr. Recai COŞKUN

Prof.Dr. A.Vecdi CAN

Doç.Dr. Cevdet ŞANLI

Haziran 2009

ONUR KURULU

- Dosbol NURUULU (Kırgızistan Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri)
İskender AYDARALIYEV (Kırgızistan Tarım ve Köyişleri Bakanı)
Prof.Dr. İsengül BOLCUROVA (Kırgızistan Milli Eğitim Bakanı)
Kamçibek TAŞIYEV (Kırgızistan Doğal Afetler Bakanı)
Serpil ALPMAN (T.C. Bışkek Büyükelçisi)
Masirov Kuşbay MASİROVİÇ (Calalabat Valisi)
Akambayev Tilek BURKANOVİÇ (Calalabat Belediye Başkanı)
Prof.Dr. Kılıçbay BİSENOV (Eski Rektör / Kazakistan Milletvekili)
Prof.Dr. Turan YAZGAN (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Genel Başkanı)
Prof.Dr. Kantörö Ş. TOKTOMAMATOV (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Rektörü)
Prof.Dr. Osman Metin ÖZTÜRK (Giresun Üniversitesi Rektörü)
Prof.Dr. Mehmet DURMAN (Sakarya Üniversitesi Rektörü)
Prof.Dr. Süleyman KAYIPOV (Manas Üniversitesi Rektörü)
Prof.Dr. Uğur ORAL (Manas Üniversitesi Rektör Vekili)
Prof.Dr. Şemsettin Hacıyev (Bakü Devlet İktisat Üniversitesi Rektörü)
Prof.Dr. M. Bayzak KOPIRBAEVİÇ (Kızılorda Korkut Ata Devlet Üniversitesi Rektörü)

DANIŞMA KURULU

- Prof.Dr. Abdilbaet MAMASIDIKOV (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)
Prof.Dr. Gültekin RODOPLU (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)
Prof.Dr. Harun GÜNGÖR (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)
Prof.Dr. İsmail AKTÜRK (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)
Prof.Dr. Osman Metin ÖZTÜRK (Giresun Üniversitesi Rektörü)
Prof.Dr. Ahmet Vecdi CAN (Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet YÜCE (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Şevki ÖZBİLEN (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)
Dr. Bekir DEMİR (TİKA Bışkek Koordinatörü)

YÜRÜTME KURULU

Prof.Dr. Aygün ATTAR (Giresun Üniversitesi)

Doç.Dr. Hayati BEŞİRLİ (Gazi Üniversitesi)

Yard.Doç.Dr. Köksal ŞAHİN (Sakarya Üniversitesi)

Yard.Doç.Dr. Asıf YOLDAŞ (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Yard.Doç.Dr. Kürşad GÜLBAYAZ (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Yard.Doç.Dr. Muhittin ZÜGÜL (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Yard.Doç.Dr. Yaşar BEDİRHAN (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Öğr.Gör. Cırgal İSMANOV (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Öğr.Gör. İbrahim KALKAN (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Öğr.Gör. Mehmet ÇERİBAŞ (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

Öğr.Gör. Yasin Şerifoğlu (Sakarya Üniversitesi)

Dr. İlyas Topsakal (İstanbul Üniversitesi)

KOORDİNATÖRLER

Prof.Dr. Recai COŞKUN (Sakarya Üniversitesi, S.B.E. Müdürü)

Doç. Dr. Cevdet ŞANLI (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,TDKTSBE Müdürü)

Yrd. Doç. Dr. Halis DEMİR (Giresun Üniversitesi)

EDİTÖRLER

Prof.Dr. Recai COŞKUN (Sakarya Üniversitesi)

Prof.Dr. A.Vecdi CAN (Sakarya Üniversitesi)

Doç. Dr. Cevdet ŞANLI (İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi)

BİLİM HAKEM KURULU

- Prof.Dr. A. BİSENOV **Kazakistan**
Prof.Dr. A. Vecdi CAN (Türkiye)
Prof.Dr. A. MAMASIDIKOV (Kırgızistan)
Prof.Dr. A.GÖKLENOV (Türkmenistan)
Prof.Dr. Abılay AYDASOV (Kazakistan)
Prof.Dr. Ahmet Hamdi AYDIN (Türkiye)
Prof.Dr. Ali ERBAŞ (Türkiye)
Prof.Dr. Almaz ŞAYHULOVA (Başkurdistan)
Prof.Dr. Alparslan PEKER (Türkiye)
Prof.Dr. Anarkul URDALETOVA (Kırgızistan)
Prof.Dr. Anvarbek MOKEYEV (Kırgızistan)
Prof.Dr. Bagdat KARPUZULI (Kazakistan)
Prof.Dr. B. KOJAMBERDİYEV (Kazakistan)
Prof.Dr. Berrak KURTULUŞ (Türkiye)
Prof.Dr. C.Gökhan BAŞI (Almanya)
Prof.Dr. Cusupbek PİRİMBAYEV (Kırgızistan)
Prof.Dr. Fahrettin MURTAZAOĞLU (Türkiye)
Prof.Dr. Gafitullina DİLARA (Özbekistan)
Prof.Dr. Gültekin RODOPLU (Türkiye)
Prof.Dr. Hadişa NUGMANOVA (Kazakistan)
Prof.Dr. Hakan POYRAZ (Türkiye)
Prof.Dr. Halit KESKİN (Türkiye)
Prof.Dr. Harun GÜNGÖR (Türkiye)
Prof.Dr. Hasan Kürşat GÜLEŞ (Türkiye)
Prof.Dr. Hüseyin ERGİN (Türkiye)
Prof.Dr. İbrahim KANYILMAZ (Türkiye)
Prof.Dr. İbrahim TATARLI (Bulgaristan)
Prof.Dr. İlhan ŞAHİN (Kırgızistan)
Prof.Dr. İrfan MORİNA (Kosova)
Prof.Dr. İsmail AKTÜRK (Türkiye)
Prof.Dr. Jenis SADUAKASULI (Kazakistan)
Prof.Dr. K. KONKUBAYEV (Kırgızistan)
Prof.Dr. Kamil AYDIN (Türkiye)
Prof.Dr. K. TABALDİYEV (Kırgızistan)
Prof.Dr. Layli UKUBAYEVA (Kırgızistan)
Prof.Dr. Lev P. KURAKOV (Çuvaşistan)
Prof.Dr. M. Bülent TOKAT (Türkiye)
Prof.Dr. Manasbek MUSAYEV (Kırgızistan)
Prof.Dr. Mehdi ERGÜZEL (Türkiye)
Prof.Dr. Mehmet ALPARGU (Türkiye)

7. ULUSLAR ARASI TÜRK DÜNYASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Prof.Dr. Muhsin MACİT (Türkiye)
Prof.Dr. Musa EKEN (Türkiye)
Prof.Dr. Musa TAŞDELEN (Türkiye)
Prof.Dr. Mustafa ERKAL (Türkiye)
Prof.Dr. Nevin Güngör ERGAN (Türkiye)
Prof.Dr. Nurbübü ASİPOVA (Kırgızistan)
Prof.Dr. Olcobay KARATAYEV (Kırgızistan)
Prof.Dr. Orhan TÜRKDOĞAN (Türkiye)
Prof.Dr. Özcan YENİÇERİ (Türkiye)
Prof.Dr. Ramazan TAŞDURMAZ (Türkiye)
Prof.Dr. Recai COŞKUN (Türkiye)
Prof.Dr. Remzi ATAÖĞLU (Kırgızistan)
Prof.Dr. Roza NESEPOVA (Türkmenistan)
Prof.Dr. Ruzal YUSUPOV (Tataristan)
Prof.Dr. Salih AYNURAL (Türkiye)
Prof.Dr. Salih ŞİMŞEK (Türkiye)
Prof.Dr. Selahattin SARI (Türkiye)
Prof.Dr. Serdar ALTINOK (Türkiye)
Prof.Dr. Suat CEBECİ (Türkiye)
Prof.Dr. Süleyman ELİYARLI (Azerbaycan)
Prof.Dr. Süleyman KAYIPOV (Kırgızistan)
Prof.Dr. Svetlana ÇERVONOJE (Rusya)
Prof.Dr. Ş. Urpaş JANİYAZKIZI (Kazakistan)
Prof.Dr. Şemseddin HACIYEV (Azerbaycan)
Prof.Dr. Şerafettin SEVİM (Türkiye)
Prof.Dr. Tahir AKGEMCİ (Türkiye)
Prof.Dr. Turar KOYÇIYEV (Kırgızistan)
Prof.Dr. Uli SCHAMİLOGLU (ABD)
Prof.Dr. Vahit TÜRK (Türkiye)
Prof.Dr. Valentina TUGUJEKOVA (Hakasya)
Prof.Dr. Vasfi HAFTACI (Türkiye)
Prof.Dr. Vasili GAYFULİN (Tataristan)
Prof.Dr. Veysel BOZKURT (Türkiye)
Prof.Dr. Viktor BUTANAYEV (Hakasya)
Prof.Dr. Yusuf ALPER (Türkiye)
Prof.Dr. Yusuf SÜRMEN (Türkiye)
Prof.Dr. Zamira DERBİŞEVA (Kırgızistan)
Prof.Dr. Zekeriya KİTAPÇI (Türkiye)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR	ii
ONUR KURULU	v
DANIŞMA KURULU	v
YÜRÜTME KURULU	vi
KOORDİNATÖRLER	vi
EDİTÖRLER	vi
BİLİM HAKEM KURULU	vii

DİN, DİL ve EDEBİYAT

Türk Dünyası Sözlü Anlatılarında Keloğlan-Taz Tipi (Benzerlik Ve Farklılıklar)	1
Arş. Gör. Mehmet ÇERİBAŞ	
Türk Dilinin “Acı”Sı	12
Yasin ŞERİFOĞLU	
Unutulmuş Bir Manasçı “İsa Cumabekuulu” Ve Manas Destanı	20
Kaan YILMAZ	
Beşir Ayvazoğlu’nun Şiirlerinde Metinlerarası Göndermeler	24
Arş. Gör. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI	
Göktürk Kitabervlindeki Folklorik Unsurlar	35
Okt. Erdal ADAY	
Orhun Yazıtlarındaki Toplumsal Değerlerin Öğretmen Adayları Tarafından Algılanma Düzeyi Üzerine Bir İnceleme	45
Yrd. Doç. Dr. Osman MERT - Yrd. Doç. Dr. Semra ALYILMAZ Dr. Erdal BAY - Prof. Dr. Sırrı AKBABA	
Türk Dünyasında Nasreddin Hoca	57
Yrd. Doç. Dr. Gökhan Tarıman CENİKOĞLU	
Küreselleşme Ve Yabancı Dille Eğitim	67
Okt. Fatih Mehmet CİĞERCİ	
Kosova Prizren Türk Ağızlarında Ses Olayları	74
Yrd. Doç. Dr. Cevdet ŞANLI - Arş. Gör. Ergin JABLE	
Türkiye Türkçesi Ve Kırgız Türkçesinde Cümle Öğelerine Genel Bir Bakış Ve Temel Öğeler	92
Gül Banu DUMAN	
Küreselleşme Sürecinde Eğitim Politikaları Ve Türk Cumhuriyetlerine Etkileri	96

Yrd. Doç. Dr. Enver SARI

İŞLETME VE İKTİSAT

Eski Sovyet Cumhuriyetlerinde Kayıtdışı Ekonomile Mücadele
Çerçevesinde Mali Af Uygulamaları..... 103
Doç. Dr. Asiman GULİYEV - Öğr. Gör. Elşen BAĞIRZADE
Öğr. Gör. Nurhodja AKBULAYEV

Girişimci Pazarlama: Pazarlama Ve Girişimcilik Bakış Açılarını
Bütünleştirmeye Yönelik Bir Düşünce..... 113
Yrd. Doç. Dr. M. Asif YOLDAŞ - Yrd. Doç. Dr. Recep ÇİÇEK
Arş. Gör. Ömür DEMİRER

Tüketicilerin Satış Elemanlarını Değerlendirmeleri..... 126
Yrd. Doç. Dr. M. Asif YOLDAŞ - Dr. Leyla LEBLEBİCİ KACUR

Küreselleşme Sürecinde Kırgızistan Vergi Sistemindeki Gelişmeler..... 140
Arş. Gör. Raziyaan ABDİYEVA - Yrd. Doç. Dr. Emine KIZILTAŞ UZUNALI

Motivasyon Üzerinde Ulusal Kültür Etkisi..... 157
Yrd. Doç. Dr. Halis DEMİR - Tarhan OKAN

Lider Olunur Mu, Doğulur Mu?..... 168
Yrd. Doç. Dr. Halis DEMİR - Tarhan OKAN

Türkiye'deki Bankalarda İç Denetçilerin Etiksel Kararlarını Etkileyen
Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma..... 178
Yrd. Doç. Dr. Fikret ÇANKAYA - Yrd. Doç. Dr. Engin DİNÇ

Türkiye'deki Kobi'lerde Muhasebe Bilgi Sistemi Ve Kurumsallaşma
İlişkisi..... 192
Yrd. Doç. Dr. Engin DİNÇ

Genel İmalat Maliyetlerinin Kademeli Dağıtımında Dağıtım Sırasını
Belirleyen Kriterlerin Önemi Üzerine Bir Değerlendirme..... 206
Yrd. Doç. Dr. Haluk BENGÜ - Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN

Personel Tedarikinde İç Kaynaklardan Yararlanma Politikası İle İş
Tatmini Arasındaki İlişkiyi İncelemeye Yönelik Bir Örnek Olay
Çalışması..... 222
Elvan Yıldırım OKUTAN

Liberalizm İle Müdahalecilik Arasındaki Köprü: Klasik İktisat
Anlayışının Revizyonu Ve John Stuart Mill..... 233
Dr. Adnan DOĞRUYOL - Dr. Şükrü CİCİOĞLU

Türkiye’de “Bağımlı (Uydu) Kobi’ler” Olgusu: Strateji Belirleme Sorunlarına İlişkin Örnek Olaylar.....	245
Prof. Dr. Recai COŞKUN - Öznur YILDIRIMTAŞ	

TARİH, KÜLTÜR ve SANAT

Etnik Stereotipler Ve Onun Ulus Karakterinde Ortaya Çıkışı.....	254
AAliyeva GULZAT - Ersoy DAVUT	

Küreselleşmenin Geleneksel Türk Sanatlarına Etkileri	262
Öğr. Gör. Mustafa GENÇ - Öğr. Gör. Can HACIOMANOĞLU	

Küreselleşme Sürecinde Anadolu Türk El Dokumalarında Görülen Değişimler	270
Öğr. Gör. Mustafa GENÇ - Öğr. Gör. Mehmet Ali EROĞLU	
Tuğba CANBAK	

Kentleşme Sürecinde Çocuk Oyunları: Gaziantep Örneği.....	277
Muhammet Nurullah CİCİOĞLU	

Geleneksel Türk Kültürün’de Türk Halk Dansları	287
Yrd. Doç. Dr. Kürşat GÜLBAYAZ - Dr. Eyüp UZUNKAYA	

Kırgız Halk Çalgıları.....	293
Yrd. Doç. Dr. Kürşat GÜLBAYAZ	

Osmanlı-Macar İlişkilerinde “Ermeni Meselesi”	306
Doç. Dr. Hilmi BAYRAKTAR	

Türklerde Kaplıca Kültürü	314
Yrd. Doç. Dr. A. Ferhat BAYRAM	

Times Gazetesine Göre Milli Mücadele Döneminde Anadolu’da Bolşevizm	325
Okt. İsmail EDİZ - Okt. Halim DEMİRYÜREK	

Kafkaslardan Tanrı Dağlarına Ahıskalıların Göçü	334
Yrd. Doç. Dr. Kürşat GÜLBAYAZ - Öğr. Gör. Abdurrahman KÖKSAL	

İkdam Gazetesi Sahibi Ahmet Cevdet Bey’den Hareketle Ahmet Mithat Efendi Ve Adbullah Cevdet Hakkında	346
Dr. Abdullah ACEHAN	

Kırgızistan Ketmen-Töpö'de Yürütülen Arkeolojik Çalışmalar; Sovyetlerden Günümüze Kadar	358
Arş. Gör. Alparslan AŞIK	

Doğu Türkistan'ın En Emin Tarihi: Tarih-İ Emniye	366
Cengiz BUYAR	

ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ve SİYASET

Genişleme Sürecinde Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri	383
Yrd. Doç. Dr. Ali AYATA	

Avrupa Birliğinde Demokrasi, Entegrasyon Ve İslamofobia	395
Yrd. Doç. Dr. Ali AYATA	

Terörizmle Mücadelede Türkiye'nin Tavrı	406
Ahmet ŞAHİDOV	

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ab-Yunanistan Ve Kıbrıs Denkleminde Türk Dış Politikası	414
Yrd. Doç. Dr. Murat ERCAN	

TÜRK DÜNYASI SÖZLÜ ANLATILARINDA KELOĞLAN-TAZ TİPİ (BENZERLİK VE FARKLILIKLAR)

Arş. Gör. Mehmet ÇERİBAŞ

DPÜ Fen-Edebiyat Fak.

ÖZET

Türk Dünyası dil, edebiyat ve kültürel yönünden bir bütünlük arz etmektedir. Bu bütünlük Türk kültürünün en bilinen unsurlarında görülebileceği gibi en az bilineninde de görülebilir. Keloğlan da bu unsurlardan biridir. Keloğlan Türklerin, her dönemde beğenip anlata geldiği önemli masal tiplerinden biridir. Adı Türk edebiyatında Keloğlan olarak geçen bu kahraman, farklı Türk boylarında başka başka adlarla anılmasına rağmen, masallardaki tip özellikleri bakımından benzer yönlerle ortaya çıkmakta, bazen de masalın bağlı olduğu kültürel ortama göre farklılıklarla zuhur etmektedir. Fakat bütün bu farklılıklar hiçbir zaman bütün Türk boylarının kültürünün aynı kökten gelmediğine delil teşkil edecek dereceye ulaşmamıştır. Bu çalışmada Türk boylarının şifahi edebiyatında yaşayan Keloğlan tipi, bu tipin özellikleri, farklı Türk boylarındaki benzerlik ve farklılıkları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Keloğlan, Taz, Tastarakay, Keçel Mehmet, Masal, Destan, Hikâye.

Abstract

The Turks word present totalitarion because of its aspects of Language, literature and Cultural. Totalitarion aspect can be seen both in most known elements and most unkown elements. Keloglan is one of the these elements. Keloglan is one of the type of tale that Turkish people always has been liked and told this type story in every period of time. This hero is called Keloglan in Turkish Literature although he is called Different names in Different Turkish clans, he has been appeared similar characteristics with regard to type characteristics in tales, sometimes it has been appeared differences according to Cultural conditions which is related to tale, but differences ar never evidence that culture of Turkish clans are not relative.

In this study, it has dwelled upon on type of Keloglan who has been living verbal literature of Turkish clans, characteristic of this type, similarity and disparity.

Key Words: Turkish World, Keloglan, Tale, Epope, Story.

Giriş

Türk sözlü anlatı geleneği daima tip yaratmayı bilmiştir. Fıkra tipi olarak Nasrettin Hoca, Bektaşî, Bekri Mustafa, İncili Çavuş en meşhur olanlardandır. Hikâye tipi olarak Zengin Kız, Fakir Erkek, Kötü Arap, destan tipi olarak ölümsüz ve güçlü kahramanlar sürekli karşılaştığımız tiplerdir. Masal tipi olarak Köse ve Keloğlan bizleri daima masal dünyasına çekmiştir. Bu tipler anlatılarda genel olarak değişmezler. Vazifeleri bellidir ve bu vazifeleri yerine getirmek için kurguya ustaca yerleştirilmişlerdir. Daima olmaları gereken yerlerdedirler ve alegorik olarak bir fikri temsil ederler.

Türk kültürü bütünlük arz eder. Bu nedenle Türk sözlü anlatı geleneğinde bu tiplerden bazıları yerel özellikler taşısa da çoğu Türk Dünyasında ortak özelliklerle karşımıza gelirler ve anlatı mantığı içinde görevleri de hemen hemen aynıdır. Bu nedenle bu tipler aynı zamanda "Ortak Kültü Bağları" konumundadırlar.

Türk kültürü bütünlük arz ettiği gibi türler de kendi içlerinde bir bütündür. Masal destandan, destan hikâyeden kopuk değildir. Dolayısıyla adı geçen tipler bu türlerin hepsine girmiştir. Araştırmada, bu tiplerden biri olan Keloğlan, Türk sözlü anlatılarında hangi adlarla ortaya çıkmakta, ne gibi özellikler taşımakta ve bu özelliklerin benzer ve farklı yönleri var mıdır sorusu ele alınacaktır.

Türk Dünyasında Keloğlan Adı

Türk dünyasına Keloğlan tipinin karşılığı olarak genellikle kellik ve dazlaklıkla ilgili sözcükler yeğlenmiştir. Bütün Türk Dünyasında daz, dazlak, kavlak, keçel, taşsa, tas, tas-kul, keçeli, taz keçel, keçel yelgen, Keçel Mehmet sözcükleri Keloğlan'ı tanımlamak üzere kullanılmıştır (P.ERGUN, 2005:78). Türkler Anadolu'da Keloğlan, Azeriler Keçel (TÜRKMEN, 1983: 46) veya Keçel Memet, Keçel Hazma (BAYAT, 2003: 100-101), Kırım'da Taz Oğlan (TÜRKMEN, 1983: 59), Kazaklarda Tazsa Bala (ALPTEKİN, 2003: 178), Kırgızlarda Taz (AKMATALİEV, 2004: 524-525) İran Türkleri arasında Keçel (P.ERGUN, 2005: 79), Irak Türkmenleri arasında Keçel Oğlan (BAYATLI, 2007: 77, 78, 79 (251, 252, 256), Altay Türkleri arasında Tas veya Tastarakay (DİLEK, 2002: 50, 57, 279; M.ERGUN, 1998:muhtelif sayfalarda), Tivalarda Tas veya Tazar (M.ERGUN, AÇA, 2004: 233) olarak yaşamaktadır.

Genel Olarak Keloğlan Tipi ve Özellikleri

Masallarda Keloğlan genç, hatta çoğunlukla da gençle-çocuk arası bir yaştadır. Yaşı masallarda verilmesi bile biz masallarda onun 13-30 yaşları arasında olduğunu tahmin edebiliyoruz. Kimi masallarda ise çoğunlukla çocuktur. Masal içinde yaşanıp sona ulaşır. Ama daha çok genç ve delikanlı tip olarak karşımıza çıkar. Aslında bu durum da Keloğlan'ın masallarda taşıdığı özelliğe uygundur. Çünkü, bu çağlar insanın hem fizikî hem de ruhî hem de aklî olarak insanın en iyi düzeyde olduğu dönemlerdir. Dolayısıyla kötülerle mücadele eden bir tipin de bu bakımlardan en iyi dönemlerde olması gerekir. Aslında masallarda böyle görülen durum halk hikâyelerindeki ve destanlardaki kahramanlar için de aynıdır. Kişinin kahramanlık yapması, maceracılık peşinde koşması, atak ve atılgan olması bu dönem içinde gerçekleşen fiilleridir. Keloğlan da tip olarak akıllılığı, cesareti, atılganlığı, kurnazlığı, kokusuzluğu sonucunda girdiği maceradan başarıyla çıkmasıyla kendini gösterir. Masallarda Keloğlan anasıyla yalnız yaşar; fakat kimi masallarda ana, baba ve kardeşleriyle ortaya çıkar. Eğer çok kardeşliyse genellikle evin en küçük çocuğudur. Bu da Keloğlan'ın masallardaki yaşını izah bakımından önemlidir. Bütün bunlardan yola çıkarak Keloğlan'ın genel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Tehlikeler karşısında daima zekidir.
2. Zekâsının yanında kurnazlığı da önemli bir etkidir.
3. Hileye karşı hileyle cevap vermesini bilecek kadar ilm-i siyasete sahiptir.
4. Keloğlan, çoğunlukla iyiliksever olarak karşımıza çıksa da bazen de fitne fücür işlere de bulaşır.
5. Bazen kötülük yapmaktan çekinmez.
6. Bazı masallarda kötü, gaddar ve merhametsizdir.

Türk Dünyası Sözlü Anlatılarında Keloğlan-Taz Tipi

Masallarda Keloğlan -Taz Tipi

Saim Sakaoğlu'nun Gümüşhane ve Bayburt Masalları adlı kitabında Keloğlan'la ilgili beş masala yer verilmiştir. Birinci masal "Hızır'ı Bulan Keloğlan" (SAKAOĞLU, 2002: 328) masalında Keloğlan evli ve fakirdir. Fakir olduğu için padişahın ödülünü kapmak için yalan söylemiş; fakat bunu zorunluluktan yapmıştır. Açık sözlüdür, çünkü süresi bittiğinde padişaha neden yalan söylediğini de söylemiştir. Onun bu samimiyeti nedeniyle Hızır da gelip padişaha Hızır'ın kendisi olduğunu söylemiştir. İkinci masal "Keloğlan ile Dev" (SAKAOĞLU, 2002: 371) masalında Keloğlan devle arkadaşır ama devin kötü düşüncelerini hemen sezer ve ona göre tedbir alır, yani hem akıllıdır hem de sevgilidir. Kendisini öldürmesine de müsaade etmez. Bir

ara Molla kılığına girer ve devi yakalar. Üçüncü masal olan “Mezarın Helvasını Pişiren Keloğlan” (SAKAOĞLU, 2002: 492) adlı masalda Keloğlan bir annenin tek oğludur. Tembeldir ve annesi de bu durumdan hoşnut değildir. Keloğlan bu masalda saflığı ile olmayacak işleri yapan bir tiptir. Doğru sözlüdür ve bu sayede peri kızlarıyla evlenmeye hak kazanır, kendine iftira eden Yahudî’nin de öldürülmesini sağlar. Dördüncü masal olan “Keloğlan’ın Oyunları” masalında Keloğlan hilekâr, yalancı ve entrikacıdır. Kendisine yapılan kötülükleri de hiç unutmayan bir tip olarak görünür. Beşinci masal “Keloğlan ve Köse” (SAKAOĞLU, 2002:527) masalında Keloğlan üç kardeşten en küçüğü olarak karşımıza çıkmakta ve Köse’ye alt olan diğer kardeşlerinin yanında o akıllı küçük çocuk tipini temsil etmektedir. Masalda Köse’nin hileleriyle ölen iki kardeşin öcünü Köse’den alır ve Köse’yi hem öldürür hem de mallarına el koyar.

Esmâ Şimşek tarafından hazırlanan Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması adlı eserde de beş tane Keloğlan masalı vardır. Birinci masalda (ŞİMŞEK, C.II, 2001: 154) Keloğlan deli bir karının tek oğludur. İşsizdir ve tembeldir. Fakat tesadüflerle hayatta kalmayı başarır. Saf yönüyle görünmekte ve attığı tokatlar sayesinde hem evlenmeyi hem de zengin olmayı başarır. Birinci tokatta eşi olacak kızı ölümden kurtarır, ikinci tokatta eve giren hırsız yakalattır. İkinci masalda (ŞİMŞEK, C.II, 2001: 201) Keloğlan padişahın en küçük oğluna yardım eden kurnaz ve oyunbaz bir tiptir. Padişahın oğlunun istediği kızı çeşitli basit hilelerle oğlana almayı becerir, kendisi de kızın hizmetçisini eş olarak alır. Üçüncü masalda Keloğlan padişaha damat olur. Damatlar arasında çekişme vardır ve diğer iki damat Keloğlan’ı küçümsemektedirler. Padişah hastalanınca padişahın hastalığına ilaç olarak geyik sütü lazım olur. Enişterinde geyik sütü ister. Diğer damatlar, nasıl olsa Keloğlan bu sütü bulamaz diye, onu gönderirler. Keloğlan zekası ile sütü bulur. Sütü kollarına mühür vurmak şartıyla diğer damatlar verir ve damatlar da biz bulduk diye padişaha götürürler. Padişah iyileşip ayağa kalkınca sütü kimin bulduğunu sorar. İki damat biz bulduk, diye yalan söylerler. Fakat Keloğlan mühür sayesinde damatların yalanını ortaya çıkarır ve padişahın gözüne girer. Keloğlan bu masalda hem saflığı hem de zekası ile ön plana çıkmaktadır. Dördüncü masal olan “Keloğlan İle Kırk Tavşan” (ŞİMŞEK, C.II, 2001: 289) masalında Keloğlan, kendisine hile yapan vezirleri tek tek alt eder ve padişahın kızını alır. Bu masalda da Keloğlan akıllı, kurnaz ve temiz kalpliliği ile karşımıza çıkmaktadır. Beşinci masalda Keloğlan fakir bir gençtir. Üstü başı berbattır ve kıyafetleri de yırtık pırtıktır. Bir ağanın yanında uşaktır. Ağa Keloğlan’ı şartla yanına alıyor ama Keloğlan çeşitli hilelerle ağayı ve karısını canından bezdiriyor ve en son ağa Keloğlan’ı suya atıyorum derken Keloğlan ağanın eşi şekline girdiği için eşini suya atıyor. Bu masalda Keloğlan baş edilmez bir beladır ve oldukça da inatçıdır. Aklını da son derece iyi kullanmaktadır.

Ali Berat Alptekin tarafından hazırlanan Taşeli Masalları adını taşıyan kitapta da beş Keloğlan masalı bulunmaktadır. Birinci masalın ismi Horasan Padişahı (ALPTEKİN, 2004: 71) olup bu masalda Keloğlan padişahın en küçük oğludur. Padişahın diğer oğullarından en büyüğü zaptiye ile, ortanca Köse ile arkadaşlık eder ve başlarına bela alırlar. En küçük oğlan da Köse ile arkadaşlık kurar; fakat, zekası ile Köse’nin imtihanlarından geçer ve Köse’nin tazılarını öldürür. Padişahın küçük oğlundan kurtulamayacağını anlayan Köse neyi var neyi yoksa alıp kaçar. Keloğlan da Köse’nin sandığında saklanır. En sonda Keloğlan Köse’yi öldürür ve karısını da alır. İkinci masal Ceylan Yüreği (ALPTEKİN, 2004: 81) adını taşımaktadır ve motifleri

açısından Esmâ Şimşek'teki üçüncü masalla aynıdır. Keloğlan padişahın sarayına bahçıvan olur. Daha sonra çeşitli hilelerle padişaha damat olur. Padişah hastalandığı için ceylan yüreği lazımdır. Ceylan yüreğini Keloğlan bulur. Keloğlan bacanaklarına at nalı ile damga vurur ve ceylan yüreğini bulduklarını söyleyen diğer damatların yalanları ortaya çıkarır. Padişah da Keloğlan'a padişahlığı verir. Üçüncü masalda Keloğlan (ALPTEKİN, 2004: 88) kardeşi ile beraber yaşamaktadır. Bu masalda Keloğlan geri zekâlı bir tiptir. Hatta kardeşinin hapse atılmasına da sebep olur; fakat yaptığı tesadüf hareketlerin sonucu olarak hem akıllı kardeşini kurtarır hem de zengin olurlar. Dördüncü masalda (ALPTEKİN, 2004:90) Keloğlan işsiz güçsüz bir tiptir. Keloğlan hayvan yavrularını korur ve yılanların yavrularından biri Keloğlan'ı yılanların padişahın yanına götürür. Yılanların padişahı sihirli yüzüğü Keloğlan'a verir. Bu sihirli yüzük sayesinde Keloğlan padişahın dediklerini yerine getirir ve muradına erer. Bu masalda Keloğlan yardımsever, iyi niyetli saf yönleriyle anlatılmaktadır. Beşinci masal (ALPTEKİN, 2004: 108), Esmâ Şimşek'teki beşinci masalla aynı motiflere ve epizotlara sahiptir. Keloğlan bu masalda acımasız ve kardeşlerinin intikamını alan akıllı bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ali Berat Alptekin tarafından hazırlanan Kazak Masallarından Seçmeler adlı eserde iki tane Tazşa Bala (Keloğlan) adını taşıyan masal vardır. Bu masallarda Keloğlan:

1. Hem yetim hem de öksüzdür.
2. Bir adamın yanında hizmetçidir.
3. Gençliğinde kendisi de Keloğlan olan adamın bütün hilelerinin bilir ve adamı alt eder.

4. Hilelere karşı hilekârdır.
5. Zekâsıyla padişahın kızını alır ve padişaha danışman olur.

İkinci masalda Keloğlan:

1. Keloğlan bir yaşlı ana-babanın üç oğlundan en küçüğüdür.
2. Keloğlan ailesine karşı vefakârdır.
3. Hile yapmasını çok iyi bilir.
4. Ailesi Keloğlan sayesinde zengin olur.
5. Zengin hilekâr da Keloğlan'a yenilir ve pes eder.

Kırgız El Comoktoru (KEBEKOVA ve TOKOMBAEV, 2007) adlı eserde Sarı Taz (Sarı Keloğlan) ve Ceke Taz menen Ceti Taz (Tek Keloğlan ile Yedi Keloğlan) adlarında iki tane masal vardır. Bu masallarda Taz (Keloğlan) şu özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır.

1. Ceke Taz menen Ceti Taz adlı masalda Ceke Taz kurnazlığı ile ortaya çıkmakta ve problemler karşısında hemen çözüm üretebilmektedir.
2. Masalda Ceti Taz'ın yedi anası varken Ceke Taz'ın bir anası vardır. Yani kahramanların analarından bahsedilmiştir.
3. Ceke Taz (Tek Keloğlan) problemleri akılla çözerken Ceti Taz problemler karşısında kaba kuvvete başvurmaktadırlar ve çoğunlukla da akla yenilmektedirler. Ceke Taz cezalandırma aracı olarak daima aklını kullanmaktadır.
4. Sarı Taz adını taşıyan masalda Taz, yaşlı bir anne ve babanın çocuğudur.
5. Cesaretli olduğu gibi ne yapacağını da bilen birisidir. Ölümle yüz yüze gelmekten çekinmez.
6. Kurnazdır.
7. Kendisine yapılan kötülüklere hemen cevap verir, bu padişah da olsa yapmaktan çekinmez. Bunları da yaparken hilekârlıktan geri kalmaz.

8. Özünde dürüsttür ve yaptığı hileleri de sonradan açıklar.

9. Öç alma konusunda oldukça acımasızdır. Bu konuda anne ve babasını kullanmaktan çekinmez.

Buuday Sabır Uulu tarafından hazırlanan Comokçular cana Comoktor adlı eserde “Kara Taz menen Sarı Taz” adlı masalda şu özellikler dikkatimizi çekmektedir:

1. Anne ve babalarının olup olmadığı belli değildir.
2. Her ikisi de kurnazdır.
3. Kara Taz şanslıdır, Padişah’ın kızı tarafından beğenilir ve saraya damat olur.
4. Kurnazdır, hilelere de başvurur.
5. Sihirli güçlere sahiptir. İsteddiği her şey olur.
6. Kara Taz’ın eşi de sihri birtakım özelliklere sahiptir.
7. Kendisini sınavanlara karşı başarılıdır. Sınavlarda eşi yardım etmektedir.

Destanlarda Keloğlan-Taz Tipi

Oğuz sahası destanlarından sayılan Köroğlu Destanı’nın çeşitli varyantlarında Keloğlan tipine tesadüf edilmektedir. Köroğlu kollarında Keloğlan genel olarak kötü bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Keloğlan, Köroğlu’nun takibinden kurtulmak için iltica ettiği değirmenciye, “aklın varsa bir deliğe gir, Köroğlu senin köylüden fazla öğütme hakkı aldığın duymuş, değirmeni başına geçirmeye geliyor” (BORATAV, 1988: 80) diyerek aslında kendisini kurtarmak için her yalanı söyleyen, bu uğurda başkalarının korkusundan yararlanan, hilebaz, kurnaz ve acımasız bir tiptir. Yine aynı destanın başka bir kolunda (Hasan Paşa-Silistre Kolu) Keloğlan, Hasan Paşa’nın kızını almak için Köroğlu’nun Kıratı’nı kaçırmıştır (BORATAV, 1988: 81). Köroğlu’nun Celalî Bey ve Mehmet Bey kolunda Köroğlu, şah tarafında cezaya uğrayacaktır. Şahın da bir Keloğlan adında bir soytarı vardır. Bu soytarı şahın düştüğü kötü durumu şahın yüzüne vurur ve mecliste bulunan herkesi güldürür. Böylece Köroğlu, ceza almaktan kurtulur (BORATAV, 1988: 140).

Oğuz sahası destanlarından sayılan Dede Kokut Destanları’nda Beyrek, çok belli olmasa da Keloğlan-Tastarakay tipinin en bilinenlerinden biridir. Bu destanını Altay versiyonu sayılan Alıp Manaş Destanı’nda (M. ERGUN, 1998) da Alıp Manaş’ın Tastarakay tipine dönüşmesi bu fikrimizi kanıtlamaktadır. Beyrek hikâyesinde de Beyrek kafir kızının yardımıyla kaleden kaçtıktan sonra üstü başı yırtık elinde kopuzu garip bir oğlana dönüşür.

Alıp Manaş Destanı’nda Alıp Manaş, yeraltından çıktıktan sonra Tastarakay tipine dönüşür ve karısını alan ve düğün yapan Ak-Köbön’ün yanına varmadan da Tastarakay-Keloğlan olur ve düğünde de türkü söyler. Beyrek Hikâyesi’nde de Beyrek aynı şekilde davranır. Beyrek Hikâyesi’nde Beyrek kendisini hatırlatacak şeylerden bahseder. Alıp Manaş’ta da Tastarakay eşi Kümüjek-Aru’ya kendisini hatırlatmaya çalışır. Alıp Manaş’ta da Beyrek Hikâyesi’nde olduğu gibi Alıp Manaş (Tastarakay) ile Kümüjek-Aru arasında diyaloglar vardır.

Altay destanlarını birçoğunda Keloğlan tip Tastarakay olarak geçmektedir (DİLEK, 2002) Altay destanlarının en uzunlarından bir olan Er Samır Destanı’nda Tastarakay yeraltı bahadırlarıyla savaşmaya indiğinde kılık değiştirip yeraltı erlerinin bir nevi alay konusu olan; fakat kendisindeki gücü de düşmana belli etmeden düşmanı hem şaşırtan hem de hileyle yenen kahraman tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında bu şekilde yeraltına iniş, böylece kötülerini yeniş Şaman ritüellerinde karşımıza

çıkılmaktadır. Üstelik kahraman Tastarakay tipine sokularak onun hem alçak gönüllü hem de çok akıllı olduğuna dair vurgu yapılmakta, kahramanın yardımcısı olan at da aynı şekilde, don değiştirmektedir. Kahramanın atıyla ayrılmaz niteliği burada da kendini göstermektedir. Er Samır Destanı'na bu yukarıda anlatılan durumlar şöyle anlatılır:

Dar elbiseli, kötü atlı
Uyuz, kel görünüşlü
Nereden gelen Kel'sin dediler
Kızarak sordular
Er yaratılışlı Er Samır
Söylenenler karşı cevap verdi
Başım kepekli de olsa
İşe yaramaz er değilim
Atımın tüyü dökülmüş de olsa
Yerimde kağan abisi idim (DİLEK, 2002: 50)
Er Samır'la alay ettiler
Bahadır kılıklı dediler
Deriden giysisi hışırdayarak
Tay kadar atının ayağı sürçerek
Nereden gelen Kel'sin dediler?
Kahkahalarla gülüştüler
Ben kepekli de olsam kendi yerimde kağan idim
Atımın tüyleri dökülmüş de olsa
Altmış kağanın abisi idim (DİLEK, 2002: 57)

Altay destanlarından Kozın Erkeş Destanı'nda da Tastarakay'ın Keloğlan tipiyle aynı olduğunu gösteren en ilginç ifadelerden biri "anamın tek oğluyum" (DİLEK, 2002: 279) ifadesidir. Kozın Erkeş Destanı'nda Keloğlan-Tastarakay tipine dönüşmesini akıllı atı önerir Kozın Erkeş'e:

"Sen Tastarakay olup kılık değiştir

Benimle beraber gel" (DİLEK, 2002: 264) der. Bu destanda Kozın Erkeş ve atı silkinerek don değiştirirken, Alıp Manaş'ta ikisi yerde belenerek don değiştirmektedir. Bu durum destanda:

Kızıl konur at silkindi
Ayağı sürçen iki yaşındaki tay oluverdi
Kozın Erkeş bahadır silkinde
Başı kepekli Tastarakay oluverdi. (DİLEK, 2002: 265)

Yine Er Samır'da olduğu gibi Kozın Erkeş Destanı'nda da Tastarakay ve atı ile alay edilir. Fakat, Karatı Kağan'ın kızını almak için düzenlenen yarışmalarda Tastarakay herkesi yener. Tek rakibi Yedi Başlı Celbegen'dir. En sonunda onu da yener ve kızı almaya hak kazanır. Bu destandaki anlatı masallardaki anlatılara çok benzemekle birlikte bu âlemde değil, başka bir âlemde cereyan eder. Bu destanda at, masallarda babasına rağmen Keloğlan'a akıl veren onu çeşitli tehlikelerden kurtaran sevgili tipini temsil etmektedir. Tıva destanlarından Han Şilgi Attığı Han Hülük Destanı'nda da Han Hülük alt âlemin kahramanı Demir Möge ile çarpışmaya gittiğinde kendisine Tastarakay'a büyü ile dönüştürür. Bildiğimiz Keloğlan tipine çok yakındır bu tip. Çünkü kendisi sarı keçe kepenekli garip bir oğlan olurken atı da yapagılı kızıl taya dönüşür. Bu durumda iken kendisini de bahadır olarak değil, ben öksüz yetim aç,

susuz yaratığım ben diye tanıtır (M.ERGUN, AÇA, 2004: 159). Bu destanda kahraman kendi âlemini değiştiriyorsa Tastarakay olmasa bile mutlaka başka bir varlığa dönüşmektedir. Arzılan Kara Atığı Çeçen Kara Möge Destanı'nda (M.ERGUN, AÇA, 2004: 293, 320) da Çeçen Kara sevgilisi olan Narın Dangına'yı almak için yola çıktığında atının tavsiyesine uyarak kendisi sarı keçe kepenekli zavallı oğul, atı da Arzılan Kara atı da yapağılı tay olur. Bu destan ile Han Şilgi Atığı Han Hülük Destanı bu açılarından hemen hemen aynıdır. Bu destanda da Çeçen Kara kendisini Dalay Baybın Kağan'ın çobanı olarak tanıtır. Kızı almak için burada da alt âlemin bahadurlarıyla yarışmaya tutuşur ve kendisiyle alay edenleri mahcup edip kızı almaya hak kazanır. Fakat bu destanın daha önce anlatılanlardan bir farkı, kahramanın sihirli olması ve kendi kendisini Tastarakay'a dönüştürmesidir. Yine Tıva destanlarından Aldın Kurgulday Destanı'nda (M.ERGUN, AÇA, 2004: 544) kahramanımız Aldın Kurgulday, düşman âlemine giderken kendisi diken oklu, çalı yaylı, sarı keçe kepenekli şekle, atı da uyuz sarı taya dönüşür. Bu destanda dikkatimiz çeken önemli bir yön de kahramanla birlikte atının şekil değiştirmesi yanında, silahlarının da kendisine benzemesidir. Burada da diğer destanlarda olduğu gibi kahraman kendini çoban olarak tanıtmaktadır. Fakat, maharete dayanan işlere geldiğinde olağanüstü bir yetenek sergilemekte, hem düşmanlarını hem de yanında kendisiyle dalga geçenleri şaşırtmaktadır. Tıva Destanlarından Erelzey Mergen Destanı'nda da Erelzey Mergen, yeraltına girdiğinde kendisini ince, küçük taylı, ince çapanlı oğlana dönüştürür. Yeraltında iki yaşlı kar-kocaya rastlar ve kendisini de Kapşılday-Mergen Kağan'ın çobanı olarak tanıtır ve burada karnımı doyuracak bir şeyler arıyorum, diyerek amacını anlatır (M.ERGUN, AÇA, 2004: 587). Yine bu destanda da Tastarakay'ı bütün tehlikelere karşı atı uyarır. Alday Buuçu Destanı'nda da Alday-Buuçu'nun karşısına iki kardeş gelir ve ona "sen yaramaz tüylü olsaydın kel oluncaya dek, kel olsaydın tüyleninceye dek diye öğüt vermedik mi?" (M.ERGUN, AÇA, 2004: 233) diyerek onu uyarırlar. Bundan sonraki macerasına Alday-Buuçu Tastarakay olarak devam etmez ama böyle bir öğütün olması temel mantığı bize yansıtmaktadır.

Destanlarda Keloğlan-Taz-Tastarakay Tipinin Genel Özellikleri:

1. Kahramanlar yer altı âlemine giderken mutlaka don değiştirmekteler, insan şekline gireceklerse genel olarak Taz-Tastarakay tipi tercih edilmektedir.
2. Kahramanın Taz-Tastarakay olması yardımcı iyi kahraman (atı, anası, babası, bir aksakal, sevgili) tarafından istenmektedir.,
3. Kahraman Taz-Tastarakay olurken kendisi uyuz, garip, kel bir oğlana, atı da uyuz iki yaşında bir taya dönüşmektedir.
4. Kahramanımız, Taz-Tastarakay tipine dönüşürken ya belenerek ya sürtünerek ya silkinerek ya da sihirle dönüşmektedir.
5. Bazı destanlarda kendisi ve atı yanında silahları da işe yaramaz, diken misali olmaktadır.
6. Kahraman, yer altına inerken kendisini bir kağanın ya çobanı ya hizmetçisi ya da at bakıcısı olarak tanıtmakta, şayet bunlardan birini söylemezse genel olarak yanında çalışacak bir adam aradığını söylemektedir.
7. Kahraman yeraltına ya kaçırılan kardeşini, ya babasından alınan malı ya da kaçırılan karısını almak için gitmektedir.

8. Kahraman Taz-Tastarakay'ın düşmanları bu âlemin insanları ve kahramanları değildir. Genel olarak yeraltı âleminin (Erlık Beyin âlemi) bahadırlarıdır.

9. Yeraltı bahadırları Taz-Tastarakay'ın beceri ve gücünü görene kadar onunla ve atıyla dalga geçmekte; fakat sonunda buna pişman olmaktadır.

10. Kızını istediği Kağan her kimse o da Taz-Tastarakay ile dalga geçmekte, bütün mücadeleleri kazansa bile da ona kızını vermek istemekte, onu başka mümkün olmayan görevlere göndererek bir nevi öldürtmek istemektedir. Bu durumda kahramana genellikle eşi olacak kız yardım etmektedir.

11. Kahramanımız Taz-Tastarakay tipiyle düşmanlarının beklemediği bir üstünlük ve kahramanlık sergilemektedir.

12. Kahraman yaşlı ve kimsesiz anne ve babadan doğmaktadır.

13. Kahraman bazen yerüstü âleminde de seyahat etmektedir.

Halk Hikâyelerinde Keloğlan-Taz Tipi

Keloğlan tipini hikâyelerden en çok Tahir ile Zühre Hikâyesinde görmekteyiz. Tahir ile Zühre'nin Azerbaycan varyantında Tahir ile Zühre'nin Keçel (Keloğlan) adlı bir arkadaşları vardır. O da Zühre'yi sevmektedir. Bu nedenle Tahir ile Zühre'nin seviştiklerini padişaha haber verir. Ayrıca çeşitli entrikalara padişahın karısını da sokarak olayın daha da büyümesini ve karışmasını sağlar (TÜRKMEN, 1983: 46). Yine Tahir ile Zühre'nin Yozgat-Boğazlayan-Yoğunhisar varyantında Tahir, Mardin şehrinde uzun süre kalmış ve Zühre'yi unutmuştur. Fakat Zühre Tahir'i unutamaz ve Mardin'e kervancı çıkarır. Kervancılar bir pınar kıyısında mola verirler ve Keloğlan mola sırasında Zühre'den öğrendiği türküleri söylemeye başlar. Böylece, Tahir'e Zühre'yi hatırlatmak istemektedir (TÜRKMEN, 1983: 57-58). Tahir ile Zühre'nin Kırım varyantında da Tahir Mardin şehrinde. Ancak zindanda değil serbesttir. Zühre, Tahir'den haber almak için bir kervancıya mektup verir. Kervanda şiir söylemeye meraklı Taz Oğlan adlı biri vardır. Taz Oğlan Zühre'ye Tahir'i bulacağına dair söz verir ve gerçekten de bulur ve Zühre'nin Pazvant Karçur'la evlendiğini söyler (TÜRKMEN, 1983: 59).

Türk Dünyası Sözlü Anlatılarında Keloğlan ve Taz Tipi Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar

4.1. Benzerlikler

1. Hem Keloğlan hem de Taz-Tastarakay yaşlı ana-babaya veya sadece anaya sahiptir. Hikâyelerde bu belli değildir.

2. Her ikisi de sihir yapmasını bilmektedir. Hikâyelerde bu belli değildir.

3. Her ikisi de düşmanının yanına fakir, kılıksız olarak gitmektedir. Hikâyelerde bu belli değildir.

4. Her ikisi de genellikle en küçük çocuktur, şayet iki veya daha fazla kardeşli iseler (Taz-Tastarakay tipinde birinci kardeş genellikle yer altı âleminin bahadırları tarafından kaçırılmıştır). Hikâyelerde bu belli değildir.

5. Keloğlan bir zengin veya padişahın yanında hizmetçidir. Taz ise ya kendisini bir kağanın hizmetçi olarak tanıtır ya da hizmetine girecek bir kağan aradığını söyler.

6. Hikâyelerde bazen padişahın hizmetçisi bazen de soytarıdır.

7. Hilelere karşı her ikisi de hilekârdır. Hikâyelerde genelde hilebazdır.

8. Keloğlan'a düşmanlarına karşı nasıl savaşması gerektiğini ya eşi olacak kız ya da kutlu bir kişi söyler Taz-Tastarakay'da ise eşi, bir aksakal, atı veya karşısına çıkan iyi yardımcı tipler söyler. Hikâyelerde bu belli değildir.

9. Hem Keloğlan hem de Taz-Tastarakay tipinde kızı almak için getirilen engelleri aşarlar. Hikâyelerde bu belli değildir.

10. İkisi de kötü, işe yaramaz uyuz bir hayvana (at) sahiptir. Keloğlan'da bu hayvan eşek de olabilir. Hikâyelerde bu belli değildir.

11. İkisi de han soyuna sahiptir. Keloğlan'ın han soyundan olduğu sonradan anlaşılır. Hikâyelerde bu belli değildir.

12. İkisi de kötülerini cezalandırır, iyileri mükafatlandırır. Hikâyelerde bazen iyilere yardım eder.

13. İkisi de olağanüstü özelliklere sahiptirler. İkisini de öldürmek çok zordur. Hikâyelerde bu belli değildir.

14. İkisi de yapılan müsabakaları aşarlar ve diğerlerini yenerler.

15. İkisiyle de dalga geçilmekte, başta ikisinin de olağanüstü güçlere sahip olabileceği dikkate alınmamaktadır. Hikâyelerde padişahın soytarısı olduğu durumlarda başkalarını eğlendirir.

4.2.Farklılıklar:

1. Keloğlan bazen anasız babasız olarak anlatılırken Taz-Tastarakay'da kahramanların anne ve babası yaşlı olmasına rağmen genelde vardır. Hikâyelerde bu belli değildir.

2. Taz-Tastarakay tipinde genelde kahraman iyi özelliklere sahipken masallarda Keloğlan bazen kötü yönleri ile ortaya çıkmakta, bu kötü tip hikâyelerde daha da belirginleşmektedir.

3. Taz-Tastarakay doğüstü güçlerle savaşırken Keloğlan genelde gerçek tiplerle savaşmakta, nadir olarak devlere karşı savaş vermektedir.

4. Keloğlan tipinde Keloğlan bazen tesadüfi olaylara denk gelirken Taz tipinde kahraman belli bir plan dâhilinde olaylara iştirak etmektedir.

5. Keloğlan tipi tehlikelere karşı daima zeki ve uyanık iken Taz tipinde çoğunlukla birinin uyarısıyla tehlikenin farkına varabilmektedir.

6. Taz-Tastarakay tipinde kahraman düşmana karşı açık savaş ilan ederken Keloğlan düşmanlığını gizleyebilmekte, en sonunda bu duygusu ortaya çıkmaktadır.

7. Keloğlan zekâsından başka hiçbir savaş aletine sahip değilken, Taz-Tastarakay fizikî savaşa önem verdiği için genelde ok, yay, kılıç gibi savaş araçlarına maliktir.

8. Keloğlan tipinde müsabakalar genelde aklî bir hedefle ilgili iken Taz tipinde aklî değil fizikîdir.

9. Keloğlan evden ya kız ya para bulmak için ayrılırken Taz-Tastarakay evden kaçırılan kardeşi, babasının malı veya karısını bulmak için ayrılır. Ayrıca Keloğlan Köse gibi kişilerin karısını ve malını alırken Taz-Tastarakay tipinde başkasının karısını alması vakasına rastlanmaz. Bazı hikâyelerde kıza göz koymaktadır (Tahir İle Zühre Hikâyesi'nde olduğu gibi)

SONUÇ

Aynı kültürel kodlar aynı tarihî ve kültürel hayatın bir sonucudur. Türkler çok geniş bir coğrafyada, farklı tarihi süreçlerde yaşasalar da ortak köklere sahip

oldukları için birbirinden farklıymış gibi görünseler de olay ve olgulara derinlemesine bakıldığında durumun hiç de öyle olmadığı fark edilecektir. İşte bu ortaklığı gösteren en önemli unsurların başında dil ve edebiyat gelmektedir. Daha doğrusu dilde yaşanan ortaklıklar ister istemez kültürel ve edebi benzerliği beraberinde getirmiş, birbirinden çok uzaklarda yaşayan Türk boyları surette öyle görünse de hiçbir zaman özde birbirinden uzaklaşmamışlardır.

Edebi türlerin şekli ve muhtevi özelliklerine bakıldığında hep aynı muhtevaların, şekillerin ortaya çıktığı görülecektir. Dede Korkut'ta varolan bir motifi pekala Manas'ta, Köroğlu'nda görmek mümkündür. Hatta bu paralelliği kahramanlarda da görebiliriz. Kırgızların Manas'ı aslında Oğuzların Oğuzhan'ı Hunların Mete'sidir. Nastettin Hoca, Azerilerde Molla Nasrettin, Kırgızlarda Ependi, Özbeklerde Efendi'dir. İşte bunlardan biri Keloğlan'dır. Adı Taz, Tastarakay, Keçel, Keçel Memet, Tazşa Bala olsa da eserlerdeki görünüşü hep aynıdır. O bazen hilekârdır, bazen anasının tek oğludur, bazen de fakirdir, bazen de fakir, imkanları kısıtlı ama saraylarda yaşayacak kadar da zeka ve beceriye sahiptir. Keloğlan'ın masallarımıza yansıyan bu özelliklerini biraz farklılaşarak destanlarda ve hikâyelerde de görmek mümkündür. Farklılaşmanın sebepleri türün kendine özgü yapısından kaynaklanabileceği gibi, kahramanın varolduğu coğrafya ve kültürel yaşam biçiminden hatta tarihi gelişmelerden de olabilir. Bunun böyle olduğunu gösteren deliller arasında destanlarda kahramanın yeraltına gitmesi, hikâyelerde daha kötü ve aldatıcı bir tip olması, masallarda ise bazen kötü bazen de iyi olarak önümüze çıkmasıdır. Arkaik yapılı destanlarda kahramanımızın yeraltına seyahat etmesi büyük ihtimalle mitolojik sürecinin o destan bölgesinde hala yaşıyor olmasıyla ilintili olabilir.

KAYNAKÇA

- ALPTEKİN, Ali Berat, **Kazak Masallarından Seçmeler**, Akçağ Yay., Ank., 2003.
 _____, **Taşeli Masalları**, Akçağ Yay., Ank., 2004.
 Ana Britanica, c.5.
 BAYAT, Fuzuli, **Köroğlu**, Akçağ Yay., Ank., 2003.
 BAYATLI, Necdet Yaşar Murat, **Irak Türkmenlerinin Masallarında Motif ve Tip İncelemesi**, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yay., Ank., 2007.
 BORATAV, Pertev Naili, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Adam Yay., İst., 1988
 DİLEK, İbrahim, **Altay Destanları I**, TDK Yay., Ank., 2002.
 _____, **Altay Masalları**, Alp Yay., Ank., 2007.
 ERGUN, Metin, **Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş**, KB Yay., Ank., 1998.
 _____, **Sor Kahramanlık Destanları**, Akçağ Yay., Ank., 2006.
 _____, **Mehmet AÇA, Tıva Kahramanlık Destanları I**, Akçağ Yay., Ank., 2004.
 ERGUN, Pervin, "Altay Destanlarında ve Anadolu Masallarında Tastarakay-Keloğlan", **Milli Folklor**, Kış-2005.
 KEBEKOVA, Batma, A. TOKOMBAEVA, **Kırgız El Comoktoru**, Biyiktik Basması, Bişkek, 2007.
Kırgız Adabiyatının Tarihi, (Haz. A. Akmataliev), C.1, Bişkek, 2004,

- Pertev Naili BORATAV, **100 Soruda Halk Edebiyatı**, Gerçek Yay., İst., 1995.
SAKAOĞLU, Saim, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Akçağ Yay., Ank., 2002.
ŞİMŞEK, Esmâ, **Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması I**, KB Yay., Ank., 2001.
TÜRKMEN, Fikret, **Tahir ile Zühre**, KB Yay., Ank., 1983, s.46
Sabır Uulu, Buudaybek, **Comokçular cana Comoktor**, Bişkek, 2008.

